

Lozanda halas edilen adalar we Meis

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Lozanda halas edilen adalar we Meis LOZAN'DA KURTARILAN ADALAR VE MEIS

12 Ada ve Ege Adaları Lozan'da kaybedilmedi. İsmet Paşa Lozan'a giderken bu adalar yaklaşık 10 yıldır işgal altındaydı. Türkiye, Lozan'da fiilen elinde olmayan ve Sevr Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılan iki önemli adayı (Gökçeada ve Bozcaada) kurtardı.

Geçtiğimiz hafta Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, katıldığı bir televizyon programında aynen şöyle dedi: "Meis'i İtalyanlara vermişiz, onlar da Yunanistan'a vermiş; yanı başımızda, vermişiz... Geçmişteki anlaşmaları büyük başarı öyküsü diye ders kitaplarında ilkokulda anlatmaya çalıştılar bizlere ama maalesef işte görüyoruz." Çavuşoğlu, bu sözleriyle Meis ve adalar üzerinden Lozan'ı eleştirdi.

Peki, ama adalar Lozan'da mı verildi? Meis niye alınamadı? Meis üzerinden Lozan'ı "başarısız" ilan etmek doğru mu? İşte gerçekler!

■ ADALAR LOZAN'DAN YAKLAŞIK 10 YIL ÖNCE KAYBEDİLDİ

12 Ada'yı 1911 Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya, Ege Adalarını 1912 Balkan Savaşı sırasında Yunanistan işgal etti.

I. Dünya Savaşı başında Londra'da toplanan Büyükelçiler Konferansı'nda, altı büyük devlet, 14 Şubat 1914'te Meis hariç, 12 Ada'yı İtalya'ya; Bozcaada ve Gökçeada hariç, bütün Ege Adalarını da Yunanistan'a verdi. Osmanlı bu durumu 15 Şubat 1914 tarihli bir notayla protesto etti.

I. Dünya Savaşı başlayınca 12 Ada İtalya'nın, Ege Adaları fiilen Yunanistan'ın elindeydi. I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı'nın "fiilen" sahip olduğu hiçbir ada yoktu. 14 Şubat

1914 tarihli kararda “resmen” Osmanlı’ya ait olduğu belirtilen Gökçeada, Bozcaada ve Meis bile fiilen Osmanlı’da değildi.

1920’de Sevr Antlaşması 84. maddeye göre Ege Adaları Yunanistan’a, 122. maddeye göre de 12 Ada ve onlara bağılı ada ve adacıklar İtalya’ya verilecekti.

Kasım 1922’de İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyeti Lozan’a giderken 12 Ada, 1911’den beri tam 11 yıldır İtalya’nın; Ege Adaları, 1913’ten beri tam 9 yıldır, Yunanistan’ın elindeydi.

Büyük devletlerin, 14 Şubat 1914 tarihli notasıyla Türkiye’ye bırakılan, ancak Türkiye’ye verilmeyip Yunan işgali altında kalan, 1920 Sevr Antlaşması ile Yunanistan’a verilen Gökçeada ve Bozcaada Lozan’da kurtarıldı.

■ LOZAN’DA ADALAR POLİTİKASI

Türkiye’nin Lozan’daki temel amacı olabildiğince Misakı Milli’yi gerçekleştirmektir. 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı sırada Türk askerinin bulunduğu, Osmanlı’nın elinde olan yerler Misak-ı Milli’ye dâhildi. Ancak Ege Adaları ve 12 Ada daha önce kaybedilmişti, işgal altındaki bu adalarda Osmanlı askeri de yoktu.

Lozan’a giden İsmet Paşa’ya verilen 14 talimattan 4. talimat adalarla ilgiliydi. Buna göre adalar konusunda “Müzakere sırasında politika belirlenerek Çanakkale’ye yakın adalar istenecek, güçlük çıkarsa Ankara’dan talimat beklenecekti.” Yani adalar konusunda kesin bir talimat yoktu; duruma göre davranılacaktı.

Lozan görüşmelerinde adalar konusu 25 Kasım 1922 tarihli oturumda gündeme geldi. İsmet Paşa, kendisine verilen talimat gereği öncelikle Çanakkale Boğazı girişinde Türkiye’ye yakın adaları istedi. “Anadolu’nun huzuru ve güvenliği için adaların büyük önem taşıdığını” söyledi. Türk karasuları içindeki ufak adaların Anadolu barışını tehdit edebileceğini, bunların Anadolu’nun tamamlayıcı birer parçası olduğunu, bu nedenle bu adaların kesin olarak Türk egemenliğinde olmasını talep etti. Büyük adalar konusunda ise 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ve 14 Şubat 1914 Büyükelçiler Konferansı kararlarıyla Türkiye’ye

verilen Gökçeada ve Bozcaada ile Boğazların yakınında bulunan Semadirek adasının Türkiye’de kalması gerektiğini söyledi. Ayrıca daha önce Yunanistan’a bırakılan Limni, Midilli, Sakız, Sisam, Nikerya adalarının “genel barış için” bütünüyle askerden arındırılmasını, buralardaki istihkâmların yıkılmasını, deniz ve hava üssü kurulmamasını ve asayişi sağlayacak sayıda jandarmadan başka hiçbir silahlı kuvvet bulundurulmamasını istedi. Dahası, Limni, Midilli, Sakız, Nikerya adalarının Yunanistan’dan alınarak özel (özerk) bir rejimle yönetilmesini önerdi.

Lord Curzon, bu adaların nüfusunun Rum olduğunu belirtip, Girit ve Sisam’daki özerlik uygulamalarının başarısız olduğunu hatırlatarak “özerk yönetim” isteğine karşı çıktı. Adaların askerden arındırılması konusunun ise incelenebileceğini söyledi. Venizelos da “Semadirek adası üzerinde egemenlik sorununun 1913’ten beri çözümlenmiş olduğunu” söyleyerek İsmet Paşa’nın Semadirek isteğine karşı çıktı.

■ Lozan’da Gökçeada ve Bozcaada satrancı

Büyük devletlerin, 14 Şubat 1914 tarihli notasına göre Ege Adaları Yunanistan’a bırakılırken Gökçeada ve Bozcaada Türkiye’ye geri verilecekti. Fakat I. Dünya Savaşı başlayınca Yunanistan elindeki bu iki adayı Türkiye’ye geri vermedi.

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması’nın 84. maddesinde “Türkiye Gökçeada ve Bozcaada üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından Yunanistan yararına vaz geçer” deniliyordu.

Kasım 1922’de İsmet Paşa Lozan’a giderken bu iki ada fiilen Yunan işgalindeydi.

İsmet Paşa, Lozan’da ilk kez 25 Kasım 1922 tarihli oturumda 1913 Londra Antlaşması ve 1914 Büyükelçiler Konferansı kararlarına dayanarak Gökçeada ve Bozcaada’nın Türkiye’ye geri verilmesini istedi.

Venizelos, diğer adalardaki gibi Gökçeada ve Bozcaada’daki Rum nüfusun Türk nüfustan fazla olduğunu hatırlatarak bu isteğe karşı çıktı: “Ne olursa olsun, uzun süreden beri Türkiye’nin olmaktan çıkmış Bozcaada ve Gökçeada üzerinde Türk

egemenliğinin yeniden kurulması söz konusu olamaz” diye de ekledi.

Lozan’da Yunanistan ve İngiltere, Gökçeada ve Bozcaada’yı Türkiye’ye vermemek için çok direndiler. 29 Kasım 1922 tarihli oturumda Yunan temsilci M. Caclamanos, “Yalnız Rumların oturduğu Gökçeada ve Bozcaada’nın katıksız Yunanlı karakterde olduğuna” dikkat çekti. “Gökçeada’nın Yunanlı karakterinin Gelibolu’dan gelen 10 binden fazla Rumla daha da arttığını” söyledi. Eğer Gökçeada Yunanistan’dan alınacak olursa adadaki Rumların Yunanistan’a göç edeceklerini, bu durumun Yunanistan’daki göçmen sorununu daha da arttıracağını belirtti. Öte yandan “Gökçeada ve Bozcaada 10 yıldan fazla bir zamandır Yunan işgali altındadır” dedi. Caclamanos, Gökçeada ve Bozcaada’nın egemenliğinin Yunanistan’a bırakılmasını istedi. Lord Curzon ise bu adaların nüfus bakımından Rum olduğunu belirtti. Curzon, “1912 sayımına göre Gökçeada’da 9200 Rum olmasına karşın tek bir Türk bile yoktur. Az önce Caclamanos 10 bin Rum’un da sığınmak için Gelibolu’dan adaya göç ettiğini söyledi. Bu adada şimdi 19 bin Rum olmasına karşılık hiç Türk yoktur. Bozcaada da ise 1912’de 5420 Rum, 1200 Türk vardı. Türk heyeti buna cevap vermelidir” dedi.

İsmet Paşa söz aldı. Türk görüşünü şöyle özetledi: “Gökçeada ve Bozcaada büyük devletlerin bir kararı gereğince Türkiye’ye aittir. Gökçeada ve Bozcaada’da egemenliğin kime verileceği konusu hiç de askıda değildir. Bu adalar Meis adasıyla birlikte büyük devletlerin 14 Şubat 1914 tarihli notasıyla Türkiye’ye bırakılmışlardır.” Lord Curzon’un nüfus sorusuna da cevap veren İsmet Paşa, “Boğazlar ve onlara bağlı sistemin kaderini saptamak söz konusu olduğunda etnik niteliğin önemli olmayacağını” belirtti. “Kesin olarak Türk çoğunluğun bulunduğu Batı Trakya görüşmeleri sırasında coğrafi ve siyasi zorunlulukların etnik nitelikli düşüncelere üstün tutulduğunu” hatırlattı. “Adalar söz konusu olunca bu kuralın tersine çevrildiğine” dikkat çekti. İsmet Paşa, Gökçeada ve Bozcada konusunda kelimenin tam anlamıyla Lord Curzon’u “mat” etti.

Curzon dayanamadı. Gökçeada ve Bozcaada’nın Türkiye’ye, diğer adaların Yunanistan’a verildiği 14 Şubat 1914 tarihli notaya

Türkiye'nin 15 Şubat 1914'te verdiği cevapta, bu notayı kabul ettiğine ilişkin bir ifade olmadığını, dolayısıyla bu iki ada üzerinde Türk egemenliği kurulmadığını söyledi. Curzon, Batı Trakya ile bu adaların karşılaştırılamayacağını da ifade etti. Bu arada Türkiye, Bozcaada'ya bağımlı olan "Merkep Adacıklarının" (Tavşan Adalarını) da istedi. Sonunda Türkiye Lozan'da -üstelik karşısındaki Yunan-İngiliz ittifakına rağmen- hem 10 yıldır Yunan işgali altındaki Gökçeada ve Bozcaada'yı hem de Bozcaada'ya bağımlı "Tavşan Adalarını" fiilen geri almayı başardı.

■ Lozan'da Meis mücadelesi

Büyük devletlerin 14 Şubat 1914 tarihli notasına göre 12 Ada İtalya'ya bırakılırken Meis Türkiye'ye geri verilecekti. Ancak Meis hiçbir zaman geri verilmedi.

Lozan'da -daha önce kaybedilen- 12 Ada konusunda değil, ama Meis konusunda kıyasıya mücadele edildi.

Türk heyeti Lozan'da 31 Ocak 1923'te konferansa sunduğu karşı teklifin 15. maddesinde "Meis adası Türkiye egemenliğinde kalacaktır" dedi.

İsmet Paşa, 8 Mart 1923'te çağıran devletler dışişleri bakanlarına gönderdiği bir mektupta, büyük devletlerin 1914'te Türk egemenliğine bıraktıkları Meis'in Türkiye'ye verilmesini istedi.

Lozan'da 25 Nisan 1923 tarihli oturumda Meis konusu görüşüldü. İngiliz temsilci Sir Horace Rumbold, "Türkiye'nin Meis'i istemesinin Misak-ı Milli ile açıklanamayacağını" iddia etti. "İngiliz Temsilcili Heyeti kendi hesabına Türk teklifini kabul edemez" dedi.

İsmet Paşa söz aldı. "Meis Adası'nın Türk karasuları içinde olduğunu ve bu adanın her zaman Türkiye'nin tamamlayıcı bir parçası sayıldığını" söyledi. "1914 Büyükelçiler Konferansı'nda bu adanın Türkiye'ye verildiğini" belitti. İsmet Paşa sözlerine şöyle devam etti: "Karasuları içinde bulunan adaların, bu kara parçası üzerinde egemenliği elinde tutan devlete ait olması genel bir kuraldır. Bu istek Misakı

Milli'ye de aykırı değildir. Ada, Anadolu'nun tamamlayıcı bir parçasıdır ve Türkiye'nin güvenliği için gereklidir."

İtalyan temsilci M.Montagna, Misakı Milli'nin birinci maddesini okuyarak bu isteğin Misak-ı Milli'ye uygun olmadığını söyledi. "Adadaki 6-7 bin kişilik nüfus içinde tek bir Müslüman ve Türk yoktur" dedi. "Durum böyle olunca sorunu tartışmanın hiçbir anlamı yoktur" diye de ekledi.

Rıza Nur ise Meis'in, anlaşma tasarısının 6. maddesinde yer alan "Kıyıya 3 milden daha yakın adalar ve adacıklar kapsamına girdiğini" belirtti.

Büyük devletlerin, 14 Şubat 1914 tarihli notasıyla Türkiye'ye bırakılan ancak Türkiye'ye verilmeyip İtalyan işgali altında kalan Meis adası Lozan'da kurtarılamadı.

M.Guarigliu, İsmet Paşa'nın 4 Şubat tarihli mektubunda söz edilmeyen Meis'in daha sonra gündeme getirilmesinin kabul edilemeyeceğini söyledi.

İngiliz temsilci Sir Horace Rombold, "İtalyan Temsilci Heyeti'nin öne sürdüğü kanıtların kendisini çok etkilediğini" söyledi. "İngiliz Temsilci Heyeti, Türk isteğini kabul edilmez sayıyor" dedi. Fransız temsilci General Pelle de Rumbold'un sözlerine katıldığını söyledi.

Meis, konferansın sonuna kadar çözülmemiş bir sorun olarak kaldı. Meis konusunda İngiltere, Fransa ve İtalya birlikte hareket ettiler. İngilizler, Türk tezini reddettiler. Fransızlar, Meriç sınırını tartışmaya açtılar. İtalyanlar ise müttefik tazminatlarını konusunu gündeme getirdiler. Meis, barışı engelleyen en önemli konu haline geldi.

İsmet Paşa, 4 Haziran 1923 tarihli oturumda okuduğu bir bildiriyle Meis ısrarından vaz geçtiklerini belirtti. Meis Adası'nın Anadolu'nun karasuları içinde bulunduğunu, bu kıta parçasından ayrılmayacağını, Anadolu'nun huzuru ve askeri açıdan güvenliği için bu adanın Türkiye'ye bağlı olmasının zorunlu olduğunu; Türk Temsilci Heyeti'nin Meis isteğinin pek haklı nedenlere dayandığını belirttikten sonra şöyle dedi: "Bununla birlikte salt bu barışın kurulmasını sağlamak

amacıyla Türk Temsilci Heyeti, Meis Adası konusunda öne sürdüğü çekinceleri geri almak gibi çok ağır fedakârlığa razı olmaktadır.” Lozan’da Meis’in kaybı -Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu’nun sandığı gibi- “vermekten” değil, “geri alamamaktan” kaynaklı bir kayıptı.

İstanbul ve Boğazların İngiliz işgali altında olduğu, ordunun savaştan yeni çıktığı, donanmanın olmadığı, Fransızların Meriç sınırını, İtalyanların müttefik tazminatlarını gündeme getirdiği bir ortamda Meis’te direktmek, o çok arzulanan “barışı” ve kanla kazanılan “vatanı” ateşe atmak demekti.

★★★

Sonuç olarak Türkiye Lozan’da, Gökçeada, Bozcaada, Tavşan Adaları, Semadirek ve Meis’i istedi. Türkiye istediği bu 5 adadan 3’ünü; (Gökçeada, Bozcaada, Tavşan Adaları) almayı başardı. Türkiye Lozan’da Yunanistan’ın elindeki belli başlı adaların “gayri askeri statüde” olmasını istedi. Bu isteğini de kabul ettirdi. (Lozan md 12, 13, 15, Ek XV).

12 Ada ve Ege Adaları Lozan’da kaybedilmedi. İsmet Paşa Lozan’a giderken bu adalar yaklaşık 10 yıldır düşman işgali altındaydı. Büyük devletlerin 1914 notasıyla “sözde” Türkiye’ye bırakılan, ancak “fiilen” işgal altında olan, Sevr Antlaşması ile Yunanistan’a ve İtalya’ya verilen üç adadan (Gökçeada, Bozcaada ve Meis) ikisi Lozan’da kurtarıldı. Türkiye Lozan’da fiilen elinde olan hiçbir adayı kaybetmediği gibi (Meis fiilen elde değildi) fiilen elinde olmayan iki önemli adayı da kurtardı.

Adaların kaybedilmesinin hesabını sormak isteyenler, Osmanlı’nın Akdeniz egemenliğini nasıl kaybettiğine, II. Abdülhamit’in donanmayı Haliç’te nasıl çürüttüğüne, Osmanlı’nın 1829-1914 arasındaki savaşlarına, anlaşmalarına ve 2002-2019 arası AKP dönemine baksınlar; Lozan’a değil!

Not: Konferans tutanakları için bkz. Seha. L. Meray, Lausanne Konferansı, Cilt 1, 2, 3, İstanbul, 2013.

Sinan MEYDAN.

«SÖZCÜ» gazetesi, 21.09.2020 ý. Taryhy makalalar